

EVİRİMSEL AHLAK VE ELEŞTİRİSİ

Fatih ÖZGÖKMAN*

ÖZET

İçimizde hazır bulduğumuz ahlak yasasının, kökeni açısından, insanı Tanrı'ya bağladığı düşünüle gelmiştir. Bununla birlikte evrim teorisi, tüm canlı yapılar ve davranışlarının doğal seçimle oluştuğunu ileri sürer. Buna göre mevcut ahlaki davranışlara sahip olmamızın nedeni, onlara neden olan genlerin hayatta kalmayı ve üremeyi desteklemesidir. Bununla birlikte insanın ahlak bilinci, evrimsel davranışı yargılama ve değiştirme yeteneğine sahiptir. Bu bize ahlakın sadece evrimci algoritmayla açıklanamayacağını ima eder.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Evrim, Diğerkâmlık, Natüralist Yanılgı.

(Evolutionary Morality and Its Criticism)

ABSTRACT

It has been thought that the moral law which we find as ready within us, in terms of origin, connects people to God. However, the theory of evolution asserts that all the living things and their behaviors are made up of natural selection. Accordingly, the reason why we have the current ethical behaviours is genes which cause them are supporting to survive and reproduction. However, human moral consciousness has the ability to judge and change the evolutionary behaviour. This implies the morality can not be explained by evolutionary algorithms only.

Keywords: Morality, Evolution, Altruism, Naturalist Fallacy.

* Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2015 Bahar, sayı: 19, s. 153-173
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

1. Giriş

Düşünce tarihinde filozoflar tarafından insanın davranışlarına hükmeden ahlak yasasının kaynağı her zaman sorgulana gelmiş ve çoğu zaman Tanrı'yla ilişkilendirilmiştir. Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde ahlaki davranışın kökeninde gördüğü ödev duygusunun büyüklüğünü övmekle birlikte ve kaynağını insanın bedeni ile duyular dünyasına bağlı iken, akli ile de düşünülür dünyaya ait olmasında bulur.¹ Bu kaynak insanın kendisini özgür bilmesini sağlayan ve ahlak yasasına uymasına imkân veren doğanın nedensellik zincirinin dışındaki varoluşudur. Kısacası Kant'ın deyimiyle insanın numenal varoluşu ya da ruhsal yönüdür. İnsan ruhsal yönüyle ahlak yasasının bilgisine sahip olur ve onu uyması gereken ödev olarak kabul eder. Bu doğrultuda Kant, ahlaki lehindeki tüm rasyonel kanıtları reddettiği Tanrı'nın varlığı için bir yol olarak görür.² Kant Tanrı'ya gitmek için bulduğu bu yolu sadece ahlakın kaynağını arayan insanlar için öznel bir açıklama olarak değerlendirmiştir.

Bununla birlikte özellikle canlı bilimlere açısından büyük etki yaratan evrim düşüncesi, yaklaşık yüz elli yıldır insan zihni ve ahlakının kökeninin açıklanmasında büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmanın arkasında insan zihninin ve ahlakının sırf doğal seçimle çalışan evrimin bir ürünü olarak görülme istenmesi yatar. Çünkü rastgele genetik değişimlerin doğal seçim sonucu çevreye uyumlu hale gelmesiyle ortaya çıkan evrimin tamamen maddesel bir süreç olduğu varsayılır. Eğer bu varsayım doğru ise, evrimin ahlaki açıklamak için doğaüstüne başvuru ihtiyacını ortadan kaldıracığına inanılır. Buna göre ahlak, evrimsel süreçte ortaya çıkan biyolojik fonksiyonlarla bir tutulur. Bunun anlamı, kısaca, evrim ürünü olarak ortaya çıkan doğadaki biyolojik fonksiyonların aynı zamanda ahlaki davranışlar olduğudur.

Makale öncelikle evrim teorisinin ahlaki davranışları açıklama tarzını ve takiben bu açıklamaya yönelen yine evrimci ve ahlakçı eleştirileri ortaya koymaktadır. Bu eleştiriler doğrultusunda ahlakın doğada evrimleşen davranış biçimini yargılayabilmesi açısından doğal veya evrimsel olan davranıştan aşkın olduğunu sonucunu savunmaktadır.

2. Evrim ve Ahlakın İlişkilendirilmesi

Düşünce tarihinde felsefenin pratik bir disiplini olarak ahlakın, sanayi devriminden sonra gelişen fizik bilimlerin etkisiyle, bilimsel olarak ele alınması çabası öncelikle Herbert Spencer'a aittir. Ona göre gördüğümüz doğa olayları fizik yasalarıyla evrensel ve değişmez olarak tasvir edilebiliyorsa aynı durumun ahlaki olaylar için de geçerli olduğunu kabul etmek için nedenimiz vardır.³ Yaşamın yasası, Spencer'a göre evrim

¹Immanuel Kant, *Critique of Practical Reason*, çev. Werner S. Pluhar, Hackett Publishing Comp., Indianapolis, 2002, s. 111.

² Kant, *age.*, s. 158.

³ Herbert Spencer, *Social Statics or The Conditions Essential to Human Happiness*, John Chapman, London, 1850, s. 50.

teorisisidir. Evrim, ona göre, bir canlının içine bulunduğu koşullara uyum sağlaması sonucu değişim geçirmesi anlamına gelir. Çünkü her canlının yaşamı, içinde bulunduğu şartlar tarafından belirlenir. Canlının değişimi, çevreye uyum tamamlanincaya kadar sürer.⁴ Bu süreçte canlının fiziksel yapısı gibi davranış sistemi olan ahlak da evrim sonucunda ortaya çıkar.⁵ Spencer'ın ulaştığı bu sonucun anlamı kısaca insanın fiziksel olduğu kadar toplumsal olarak da evrimleştiğidir. Fakat Spencer evrimin nasıl meydana geldiğine bir açıklaması yoktur.

Evrim düşüncesi için mekanizma olarak Charles Darwin'in *Türlerin Kökeni* eseri, doğal seçilimi teorize eder. Bu teoriye göre canlılar, hem kendi türleri içinde hem de çevresel koşullara karşı bir yaşam mücadelesi verir. Yaşam mücadelesi ise hayatta kalan ve daha çok yavru veren bireylerin seçildiği, kaybedenlerin ise elendiği bir doğal seçilime neden olur. Bunun sonucunda canlıların yaşam koşullarına uyum sağlamasına neden olan değişiklikler korunur ve aktarılır. Bu süreç yaşam koşullarına göre farklılaşan türsel bir çeşitlilik yaratır. Canlı dünyada gördüğümüz tüm çeşitlilikler ve farklılıklar özel bir yaratmanın değil doğal seçilimin ürünü sayılır. Buna göre evrimleşen tüm canlılar, geçmişe doğru gidildiğinde ortak bir atadan gelmişlerdir.⁶ Fakat Darwin, kitabında insanın evrimine neredeyse hiç yer vermemiştir. Bununla birlikte kendi teorisinin uzak bir gelecekte insanı da açıklayabileceğine inanmaktadır.⁷

Bu doğrultuda Darwin'in yaratılışçılığa karşı başlattığı tartışma, nihayetinde insanın kökeninin de daha alt türlere dayandığı iması üzerinde yoğunlaşır. İnsanın kökeni konusu, Anglikan piskoposu Samuel Wilberforce'un Oxford üniversitesindeki tartışmada evrimi savunan Thomas Henry Huxley'e "dede mi yoksa nene tarafından mı maymundan geldiğini" ⁸ sormasıyla ise iyiden iyiye su yüzüne çıkar. Bu kışkırtıcı sorunun ifade ettiği anlam, aslında, evrimin diğer türlerle ilgili olmaktan çok diğer türlerle akrabalığını savunması açısından insanın şimdiye kadar düşünüle gelen saygınlığına bir hakaret ifade etmesidir. Çünkü açıkça ortada olan durum, insanın diğer türlerle arasında hiçbir yolla veya evrimle kapatılamayacak kadar derin farklılık olduğudur.

Belki bir biyolog olması veya belki de bu tartışmanın saiki ile insanın evrimsel kökenini ortaya koyma teşebbüsü, ilk olarak Huxley tarafından yerine getirilir. Huxley'e göre teologlar, ahlakçılar, tarihçiler yani insan bilimciler şimdiye kadar insan ile diğer canlılar arasında aşılabilir duvarlar görmüşlerdir. Fakat fizik bilimler insan ile diğer türler arasında birçok benzerlikler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu iki görüş arasındaki tartışmada, ne insanın diğer türlerden bağımsız bir kökeninin olması onun doğasındaki vahşiliğini, ne de diğer türlerle akrabalığının ortaya çıkarılması

⁴ Spencer, *age.*, s. 60.

⁵ Spencer, *age.*, s. 77.

⁶ Charles Darwin, *On The Origin of Species By Means of Natural Selection*, John Murray, London, 1859, s. 484.

⁷ Darwin, *age.*, s. 488.

⁸ A. F. R. Wollastone, *Life of Alfred Newton*, John Murray, London, 1921, s. 119.

onun doğayı aşan tanrısallığını bir nebze azaltacaktır.⁹ Bu amaçla hareket eden Huxley, taksonomi açısından kanıtların, insanın maymun türlerinden ayrı bir aile olarak sınıflandırılması gerektiğini gösterse de aradaki farklılıkların insanı onlardan tamamen farklı bir takıma yerleştirmeye yetmediğini ileri sürer.¹⁰ Huxley insanın diğer alt hayvan türleriyle akrabalığının kanıtlanıp kanıtlanamayacağını ise tamamen Darwin'in evrim teorisinin kanıtlanıp kanıtlanamayacağına dayandırır.¹¹

Jeolojinin babası olarak bilinen Sir Charles Lyell de bu iddiaya karşı şüphe sahibidir. Ona göre çeşitlenme ve doğal seçilimin lehinde gittikçe birikmeye başlayan en güçlü kanıtları görmezden gelmek mümkün değilse de¹² aşağı hayvanların en yüksek zekâsından insan aklına sezilmez bir şekilde geçiş iddiası itiraza açıktır. Çünkü büyük şairler, filozoflar ve peygamberler gibi bütün dahiler ortalamadan yüksek olmayan ebeveynlerden doğmuşlardır.¹³ İnsanın zihinsel ve ahlaki özelliklerinde bir sıçramayı kabul etmesinden Lyell'in evrimden çok yaratılışa yakın durduğunu çıkarsamak zor değildir.

3. Doğal Seçilimin İnsan Evrimine Uygulanması

Oxford'da başlayan insanın kökenine dair tartışmaya ilk evrimsel açıklama, doğal seçilimin Darwin'le birlikte kâşifi olan Alfred Russel Wallace tarafından önerilir.¹⁴ Wallace, hayvanlar dünyası ile insanlar dünyasının hayatta kalma savaşı açısından bir karşılaştırmasını yapar. Hayvanlar dünyasında otoburlar hafif yaralanmalar veya mevsimsel hastalıklar nedeniyle kısa zamanda avcı hayvanlara yem olmalarını sağlar. Fakat insan dünyasındaki en vahşi kabilelerde bile hasta olanlar yardım görür veya beslenir. Ortalamanın biraz altında güç veya sağlıkta olanlar hemen ölüme maruz kalmaz. Çünkü insanlar sosyaldir ve sempati duygusuna sahiptir, bu nedenle yardımlaşırlar. Ayrıca insan dünyasında bir tür iş bölümü vardır. Bu özellikler insan dünyasında hayatta kalma savaşına karşı bir fayda sağlar.¹⁵

Bu karşılaştırmaya göre Wallace, fiziksel özelliklerin daha az önemli hale gelmesine göre zihinsel ve ahlaki niteliklerin ırkın durumu üzerindeki etkisinin artacağını ileri sürer. Örneğin avlanmadan, korunmaya değin birçok yaşamsal faaliyette uyum içinde hareket etmek, birbirini anlamayı ifade eden sempati duygusu, bireyler arasında husumetleri önlemesi bakımından hak ve adalet düşüncesi ile arzuların kontrol

⁹ Thomas Henry Huxley, "On The Zoological Relations of Man with The Lower Animals", *The Natural History Review*, Williams and Norgate, London, 1861, s. 67-8.

¹⁰ Thomas Henry Huxley, *Evidence As to Man's Place in Nature*, D. Appleton and Company, New York, 1863, s. 124.

¹¹ Huxley, *age.*, s. 126.

¹² Sir Charles Lyell, *The Geological Evidences of The Antiquity of Man*, John Murray, London, 1863, s. 472-3.

¹³ Lyell, *age.*, s. 504.

¹⁴ Alfred Russel Wallace, "The Origin of Human Races and The Antiquity of Man Deduced from The Theory of Natural Selection", *The Journal Of The Antropological Society*, 1864, s. clxi.

¹⁵ Wallace, *age.*, s. clxii.

edilmesini sağlayan kurallar gelişmeye başladığında, bunlara sahip bir topluluk için faydalı olur. Çünkü bu özellikler insanı dış düşmanlara karşı olduğu kadar iç anlaşmazlıklara ve doğal tehlikelere karşı korur. Dahası tüm bunlar doğal seçilimin üzerinde çalışmaya başlayacağı yeni bir alanı oluşturur. Söz konusu zihinsel ve ahlaki özellikleri daha gelişmiş topluluklar, bu özellikleri daha az gelişmiş topluluklar karşısında hayatta kalma açısından avantaja sahip olur. Bu avantaj ise bireylerinin hayatta kalma imkânının artması ve daha çok üreyebilmesi anlamına gelir. Bunun aksine bu avantaja sahip olmayan topluluklarda bireylerin hem hayatta kalma hem de üreme açısından azalmaları hatta nihayetinde yok olmaları beklenir.¹⁶

Bununla birlikte Wallace doğada tüm canlılar değişen yaşam koşullarına karşı doğal seçim eliyle değişikliğe zorlansa da, sadece insanın zihinsel ve ahlaki açıdan geliştikçe doğal seçilimin gücüne karşı koyabileceğini ileri sürer. Çünkü zihin ve ahlak, insana yaşam şartlarını değiştirebilecek ve ona karşı koyabilecek güç verir. Bu aşamadan sonra insanın bedensel yapısı durağan hale gelir.¹⁷ Doğal seçilimin gücü insanın fiziksel evriminde etkisizleşse de, zihinsel ve ahlaki evriminde etkisini sürdürür. Zihinsel ve ahlaki doğasında onun için faydalı olan her küçük değişim saklanır ve biriktirilir. Böylece insan türünün en iyi ve en yüksek örnekleri çoğalıp yayılırken, daha alt ya da vahşi kabileler yok oluşa sürüklenir.¹⁸ Bu şekilde Wallace insanın bedensel açıdan aşağı türlerle olan benzerliğiyle zihinsel ve ahlak bakımından aradaki büyük uçurumu açıklar.

Fakat Alman evrimci Ernst Haeckel, köken teorisi insana uygulandığında her ne kadar insanın fiziksel özellikleri açısından kabul görse de, zihinsel özellikleri açısından şüpheli bulunmasını reddeder.¹⁹ Zira insan zihninin kökenine bakılırsa, beden gibi her bireyde en başından itibaren adım adım tedrici bir şekilde geliştiği görülebilir.²⁰

Darwin'e en yakın isim olan kuzeni Francis Galton ise Haeckel'in önerisini eksik bulur. Bunun yerine fiziksel yetilerin evrimini sağlayan doğal seçilime karşılık ahlak alanında bir doğal seçim olduğunu ileri sürer. Ona göre sevgi ve saygı gibi duygular ve davranışlar, insanlara ve gelişmiş hayvanlara birbirleriyle sempati kurmalarını sağlar ve bu şekilde toplumda bir bütünlük oluşturmaya hizmet eder. Çünkü kendi benliği için olduğu kadar başkaları için de sevgi duymak hayvan doğası için temeldir.²¹

Bu tartışmada insanın zihinsel ve ahlaki özelliklerinin doğal seçimle açıklanabileceği iddiasının ilk sahibi Wallace da görüşlerini yeniden gözden geçirir. Ona göre artık günümüzdeki medeni milletler arasında ahlak ve zekânın kalıcı ilerlemesini sağlaması beklenemez. Çünkü

¹⁶ Wallace, *age.*, aynı yer.

¹⁷ Wallace, *age.*, s. clxiii.

¹⁸ Wallace, *age.*, s. clxiv.

¹⁹ Ernst Haeckel, *The History of Creation*, D. Appleton and Company, New York, 1887, c: 2, s. 360.

²⁰ Haeckel, *age.*, s. 361.

²¹ Francis Galton, "Hereditary Talent and Character", *Macmillan's Magazine*, 12, 1865, s. 323.

toplumda hayatta kalmada ve üremede başarılı olanlar zihin veya ahlak bakımından en iyiler değildir. Bunun yanında Wallace bizi, benzerimiz hayvanlardan aşılabilir şekilde farklı kılan üstün özelliklere bakıldığında, bu özelliklerin bizden farklı ve daha üstün varlıkların bulunduğu bir kanıt teşkil ettiği sonucunu çıkarır.²²

Wallace daha önceden insanın bedeni için etkisini kaybettiğini ileri sürdüğü doğal seçilimi de yeniden ele alır. Darwin'in de doğal seçim kuramı için bir yanlışlayıcı olarak kabul ettiği adım adım gelişemeyecek her hangi bir organ veya özelliğin bulunmasını doğal seçilimin sınırı olarak düşünür.²³ Wallace vahşi insanın ahlak bilincinin gelişmesini doğal seçimle açıklamaya çalıştığı daha önce dikkate almadığı bir zorluk olduğunu da fark eder. Bu zorluk ahlaki niteliklerin bireylere açıkça zararlı olduğu durumlarda kendini kabul ettirmesinde görülen saygınlıktır. "Çünkü yardımseverlik, dürüstlük ve doğruluk uygulaması, bunlara sahip olan bir kabile için faydalı olabilirse de, sadece faydalı olarak gördükleri şeylere çok farklı duygularla çatıştığında, her kabilenin doğru ve ahlaki olarak düşündüğü eylemlere ilişik olan özel saygınlığı açıklamaya yetmez. Faydacılık hipotezi ahlaki duygunun gelişmesini açıklamak için yetersiz görünür."²⁴

4. Zihin ve Ahlakın Evrimi Olarak İnsan

İnsanın zihinsel ve ahlaki evrimi konusu, her yönüyle tartışılmış hatta yeni olmaktan çıkmış durumda iken Darwin, kendi düşüncesini *İnsanın Soy* adlı eserinde ortaya koyar. Şimdiye kadar tartışılan sorun, insan ile diğer türler arasındaki fiziksel benzerlikler yanında, zihinsel ve ahlaki yetiler bakımından açıklanması zor görünen büyük farklılıktır.²⁵ Bununla birlikte Darwin insanın zihinsel yetisinin diğer türlerden köklü olarak farklı olduğunu düşünmemektedir. Ona göre türden türe aradaki büyük farklılıklara rağmen diğer canlılarda da zihinsel bir yapı vardır. Bu durum zihinsel yetilerin türler arasında küçük aşamalarla birbirine bağlanabilmesine imkân verir ve büyük boşlukları doldurabilir.²⁶ Çünkü insan diğer hayvanlarla aynı sevgilere, içgüdülere ve duygulara sahiptir.²⁷ Yine "taklit", "dikkat", "hafıza", "hayal gücü" ve "akıl yürütme" hayvanlarla aramızda ortak zihinsel yetilerdir.²⁸ Fakat daha önemli olan "ben-bilinci", "bireysellik", "soyutlama" ve "genel kavramlar" oluşturma gibi yetilerin hayvanlarda da varlığı savunulabilir.²⁹ Dolayısıyla "zihin bakımından insan

²² Alfred Russel Wallace, *Contributions to The Theory of Natural Selection*, Macmillan and Co., 1871, s. 330-1.

²³ Wallace, *age.*, s. 334.

²⁴ Wallace, *age.*, s. 352.

²⁵ Charles Darwin, *The Descent of Man and Selection In Relation to Sex*, D. Appleton and Company, New York, 1871, s. 33.

²⁶ Darwin, *age.*, s. 34.

²⁷ Darwin, *age.*, s. 35.

²⁸ Darwin, *age.*, s. 42-44.

²⁹ Darwin, *age.*, s. 60.

ve yüksek hayvanlar arasındaki farklılık, büyük olduğu kadar, kesinlikle bir derece meselesidir, nitelik meselesi değildir.”³⁰

Kant’ın büyük merak duyduğu ahlakın kökenine gelince Darwin, evrimsel bir açıklamayı mümkün görür. “Sosyal içgüdülerle donanmış herhangi bir hayvan, entelektüel güçleri de insan gibi gelişir gelişmez ahlaki bir duyguya veya bilince kaçınılmaz olarak ulaşabilir”³¹ diye düşünür. Bununla birlikte Darwin saydığı koşulların bir canlının tam anlamıyla insan gibi ahlak sahibi olacağını garanti etmeyeceğini eklese de, “arı veya herhangi bir sosyal hayvanın, bizim durumumuzda olduklarında” bizimkine benzer “bazı doğru veya yanlış duygusu veya bilinci kazanabileceklerini” düşünür.³²

Bu merhaleden sonra ise Darwin doğal seçilimin, ahlak gibi davranışların evrimini sağlayabileceğini savunur. Ona göre dünyada hayatta kalabilmek için birbirleriyle mücadele eden topluluklar arasında birbirlerini tehlikelere karşı uyarmaya, korumaya, yardımlaşmaya ve diğerinin yerine kendini feda edebilecek kadar kahramanca davranmaya yatkın olanların, böyle davranışlara sahip olmayan topluluklara karşı daha başarılı olacakları açıktır. Bu durum savaşta disiplinli askerlere sahip orduların disiplinsiz olanlara karşı zafere daha yakın olmasına benzetilebilir. Bütün bunların tersine üyeleri bencil ve geçimsiz toplulukların bir zafer kazanabilmeleri beklenir değildir. Buna göre denilebilir ki, ahlaki davranışların daha çok geliştiği topluluklar, böyle olmayan topluluklara göre hayatta kalmakta daha çok avantajlı olacaktır. “Dolayısıyla sosyal ve ahlaki nitelikler yavaşça ilerlemeye eğilim gösterebilir ve tüm dünyaya yayılabilir.”³³

Bu noktada tüm bu özelliklerin insanda ahlakın gelişiminin nedenleri olarak düşünülebilir olmasına rağmen sorun, doğal seçilimin bir topluluk içinde ahlaklı bireylerin seçilmesini ahlaksız bireylerin elenmesini nasıl sağladığıdır? Çünkü Darwin’in de fark ettiği gibi, bir toplulukta diğerkâm olanların bencil olanlara nazaran daha çok üremeleri beklenemez. Yine topluluk içinden savaşta kendisini diğerleri için feda etmekten çekinmeyen ve en önde savaşan kahramanların böyle olmayanlara göre yaşam mücadelesinde daha çok yok olmaları gerekir. Dolayısıyla topluluk içindeki yaşam mücadelesinde doğal seçilimin ahlaki davranışlardan daha çok bencilce davranışların evrimine neden olması muhtemel görünmektedir. Fakat yine de Darwin, bir topluluk içinde ahlaki davranışların evrimi için başka etkenlerin var olması gerektiğini varsayar. Bu etkenlerden ilki, bir bireyin başkasına yardım ederse, kendisinin de yardım alacağını öğrenebileceği karşılıklılık prensibidir. Bu prensibi öğrenmiş olan bireylerin alışkanlıklarının da yardımlaşmanın korunmasında etkili olması beklenebilir. Yine topluluk içinde bireylerin övülmeyi sevmeleri ve kınanmaktan korkmaları da yardımlaşmayı destekleyebilir.³⁴ Bu doğrultuda Darwin ahlaklı davranışların hem sahibine

³⁰ Darwin, *age.*, s. 101.

³¹ Darwin, *age.*, s. 68.

³² Darwin, aynı yer.

³³ Darwin, *age.*, 156.

³⁴ Darwin, *age.*, 157.

hem de onun soyundan gelenlere topluluk içinde diğerlerine karşı bir avantaj kazandırabileceğini düşünür.³⁵ Ona göre ahlaklı davranış, sahibine herhangi bir avantaj kazandırmasa bile övgü ve yergi sayesinde topluluk içinde sayıca sıklaşması, başka topluluklarla mücadelede kazanmayı etkiler. Bu da topluluklar arasındaki yaşam mücadelesinin sonucunda doğal bir seçim meydana getirir ve daha ahlaklı davranışların evrimine yol açar. Öyle ki Darwin tarihte kabilelerin yerlerini başka kabilelere bıraktığı mücadeleler boyunca kazananı belirlemede daha yüksek ahlaki davranışların önemli olması nedeniyle ahlakın düzeyinin ve ahlaklı insanların sayısının yükseldiği sonucunu çıkarır.³⁶ Bunun anlamı kısaca kazananların her zaman ahlaki açıdan “iyiler” olduklarıdır.

5. Ahlakın Evriminin Savunulması

Ahlakın evrimi düşüncesinin sahibi Spencer, ilk eseri *Social Statics*'teki doğaüstü yorumunu terk ederek Darwin'in etkisiyle özellikle natüralist bir yorumu savunmaya başlar.³⁷ Ona göre artık evrimle açıklanamayacak hiç bir fenomen yoktur ve ahlak da bunlar içindedir.³⁸

Çevre ve biyolojik yapı verili olduğunda bir canlı türünün davranışları, çevreye en iyi şekilde uyum sağlamak üzere evrimleşir. Buna göre ahlak, belirli bir canlı türü için geçerli davranışlar sistemidir. İnsan söz konusu olunca doğal çevreye sosyal çevre yani toplum eklenir. Toplumsallık, davranışın başka bir moda göre uyarlanmasını gerektirir. Dolayısıyla Spencer için eğer toplumdaki ahlak olgusunu anlamak istersek, birey ve toplumun birlikte evrimine bakmamız gerekir.³⁹

Buna göre ahlaki iyi veya kötünün, davranışların hizmet ettiği amaca uyarlanmasının kalitesinden başka bir anlamı yoktur ve eğer böyleyse şimdiye kadar ahlakın evrim dışı kaynaklarla açıklanması doğru olamaz. Spencer bunun bir örneği olarak insanın bedeninin de diğer yaratıkların bedenleri gibi evrimleştiğini iddia eden bir evrimcinin bile –Wallace- ahlak söz konusu olduğunda, aklın özel olarak yaratıldığını savunabilmesini eleştirir. Ona göre bunun nedeni ahlakın kökeninin doğaüstüne dayandırılmasından başka bir şey değildir. Bu şekilde ahlak, otoritesini dinden ve iyi ile kötü de tanımlarını Tanrı'dan alır.⁴⁰ Eğer doğru ve yanlış için Tanrı'dan başka bir kaynak yoksa, Tanrı bildirmediğiçe, şimdi kötü olarak bilinenler artık kötü sayılmayacaktır. Yine Tanrı bildirmeden insanlar kendileri onların yanlış olduğunu bilemezlerse, onları yapmaktan dolayı insanlar günahkârlıkla suçlanamazlar. Eğer onların yanlış olduğunu kendi akıllarıyla da bilemezlerse, doğruyla yanlış birbirinden ayırt da edemeyeceklerdir. Dolayısıyla sonuçta ahlaki kavramların temellendirilmesi

³⁵ Darwin, *age.*, 159.

³⁶ Darwin, *age.*, 160.

³⁷ Herbert Spencer, *The Principles of Ethics*, D. Appleton and Company, New York, 1896, c. 1, s. vi.

³⁸ Spencer, *age.*, c. 1, s. 63.

³⁹ Spencer, *age.*, s. 133.

⁴⁰ Spencer, *age.*, s. 49.

için Tanrı'ya başvurulması ile başvurulmaması arasında bir fark bulunmayacaktır.⁴¹

Spencer için evrimin sonucu, canlının çevresiyle uyum sağlama sürecinde gittikçe en mükemmel hale gelmesidir. Buna göre ahlakın evriminin sonucu da insanın ahlaken en mükemmel hale gelmesidir ki insan için bu, en büyük mutluluğun gerçekleşmesi demektir. Her insanın kendisinin elde ettiği en büyük mutluluk, toplumda herkesin en büyük sayıda mutluluğunu oluşturur.⁴² Bir anlamda, egoizm ile diğerkâmlığın uzlaştırılması en büyük mutluluğu gerçekleştiren sosyal evrimi sağlar.⁴³ Spencer'ın düşüncesi, evrimin sosyal dünyaya uygulamasıdır ki sosyal Darwinizm olarak adlandırılmıştır.

Darwin'in ahlakın evrimi düşüncesinin derinden etkilediği isimlerden biri William Kingdon Clifford'dur. Ona göre ahlakın buyruklarını biz kendimiz keşfetmeyiz, aksine kabile veya içinde yaşadığımız topluluktan öğrenerek alırız. Kabile veya topluluk ise çeşitli koşullar altında hayatta kalmış bireyler demektir. Buna göre ahlakın maksimleri, ait olduğu kabilenin hayatta kalmasını ifade eden davranış prensipleri anlamına gelir. Dolayısıyla ahlak, evrimin bir sonucudur.⁴⁴

Leslie Stephen de ahlakı metafizikten kurtararak bilimsel bir temele kavuşturmak amacıyla evrimsel açıklamayı savunur. Ona göre insan varlıklarını ister birey olarak ister sosyal olarak uzun süreli adaptasyonun sonucu olarak görürsek, sahip olduğu içgüdülerinin yaşam mücadelesini yaratan koşullara karşılık geldiğini anlayabiliriz. Bu da bizi ahlaki içgüdülerin toplumun yaşam kalımında ne rol oynadığını açıklamamıza yardım edebilir.⁴⁵

Bu doğrultuda bilimselliğin bir gereği olarak Stephen ahlaki gözlem olgularıyla sınırlandırır. Ahlakı evrimsel açıdan temellendirmek demek, ideal olanı değil, tarih boyunca yaşam mücadelesinde uygulanan ahlakı ele almak demektir. Bu çerçevede ahlak yasasını ele almak ise onun bir yasama gücü tarafından buyrulmuş olarak değil, uygulanan süreçteki bir pratiğin ifadesi olarak görmek anlamına gelir.⁴⁶ Bu nedenle ahlak yasasının değişmezliği ve ebediliği de söz konusu olmaz. Ahlak yasası doğal olarak gelişir ve gerektiğinde değişikliklere uğrar.⁴⁷ Bu nedenle bilim, nasıl davranılması gerektiğini bildirmez. Bir insanın suç işlemeye yönelmesi karşısında ona ahlak biliminin yapabileceği tek şey, davranışının güdülerini açıklamaktır, yapacağı davranışı değiştiremez.⁴⁸

⁴¹ Spencer, *age.*, s. 50.

⁴² Spencer, *age.*, s. 227.

⁴³ Spencer, *age.*, s. 238.

⁴⁴ William Kingdon Clifford, *Lectures and Essays*, Macmillan and Co., London, 1879, s. 119.

⁴⁵ Leslie Stephen, *The Science of Ethics*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1907, s. 34.

⁴⁶ Stephen, *age.*, s. 144.

⁴⁷ Stephen, *age.*, s. 147.

⁴⁸ Stephen, *age.*, s. 425.

6. Ahlakın Evrimine Evrimci İtirazlar

İnsanın Soyu kitabının yayınından sonra Darwin'e en erken itiraz, Walter Bagehot tarafından doğal seçilimin gücü hakkında yapılır. Aslında Bagehot, devletlerin ilk kez ortaya çıktıktan sonra nasıl devam ettiğini açıklamak için doğal seçilime başvurmuştur.⁴⁹ Fakat milletlerin ortaya çıkmasında Bagehot doğal seçilimin geçerli olduğunu reddeder. Milletlerin vahşi canlılar dünyasında süren doğal seçilimle ırkların oluşması gibi ortaya çıkamayacağını savunur.⁵⁰

Darwinizm eserinde doğal seçilimle insanın insansı maymunlarla ortak bir atadan evrimleştiğinin doğruluğunu kabul etse bile, Wallace zihinsel ve ahlaki yeteneklerin de alt türlerden yavaş yavaş değişimle evrimleştiği iddiasına karşı çıkar.⁵¹ Ona göre zihinsel ve ahlaki yeteneklerin hayvanlardan vahşi insana ve vahşi insandan medeni insana değin bir varlığının gösterilmesi, doğal seçilimle ortaya çıktığını kanıtlamaz, tıpkı insanın bedensel yapısının doğal seçilimle gelişmesinin, zihinsel yapısının da doğal seçilimle geliştiğini kanıtlamayacağı gibi.⁵²

Ahlak söz konusu olduğunda ise Wallace, doğal seçilimin daha iyi bir dünya yaratacağı beklentisine tamamen karşıdır. Ona göre ortaya çıkan mevcut durumda geçmişe göre ne kadar zengin, güçlü ve teknik bir ilerleme kaydetmiş olsa da, insanın daha adaletli olduğu söylenemez.⁵³ Dolayısıyla insanın evrimde daha ahlaklı hale geldiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü ahlaki bakımdan modern insan, ilkel sanılan insandan hiç de ileride değildir.⁵⁴ Yine sevgi, sempati ve merhamete insan doğasının en temel öğeleri olarak tarihin en erken devirlerinden beri en alt seviyedeki yabancılar bile istisnasız sahiptir. Misafirperverlik ya da yardımseverlik insan erdemlerinin en önde gelenidir. Öyle ki bu duygu, insan doğasının kalıtsal bir parçasıdır ve canlılar dünyasında geçerli olan evrensel doğal seçim yasasına tamamen karşıdır. İnsan davranışlarının doğal seçilimle evrimleştiğini savunanlar, "temel özelliklerinde meleklerden sadece biraz aşağıda olan göksel doğumlu insanlığı hayvanların sonsuz derecede aşağısına indirmeye" çalışmaktadırlar.⁵⁵ Hâlbuki insan türünde ahlak bakımından bir ilerilik veya gerilik yoksa, evrimleştiğini iddia edebilmek mümkün değildir.

Darwin'in evrim teorisinin en önde gelen savunucu olan Huxley de ahlakın evrimi söz konusu olduğunda duraksar ve bundan şüphe duyduğunu itiraf eder. Bunun nedeni ahlaki olmayan duyguların, ahlaki olanlardan daha az evrimleşmemiş olmasıdır. Örneğin, hırsızlar ve katiller de hayırseverler kadar doğayı takip ederler. Yani doğal seçim, ahlaki olan

⁴⁹ Walter Bagehot, *Physics and Politics*, Cosimo Inc., New York, 2007, s. 22.

⁵⁰ Bagehot, *age.*, s. 59.

⁵¹ Alfred Russel Wallace, *Darwinism*, Macmillan and Co., London, 1889, s. 461.

⁵² Wallace, *age.*, s. 463.

⁵³ Alfred Russel Wallace, *Social Environment and Moral Progress*, Cassell and Company, London, 1913, s. 150-153.

⁵⁴ Wallace, *age.*, s. 33.

⁵⁵ Wallace, *age.*, s. 100-102.

davranışların ortaya çıkmasında olduğu kadar ahlaki olmayan davranışların ortaya çıkmasında da geçerlidir. Bu durum ise ahlakın kökenini doğal seçimle açıklamanın geçerliliğini sarsar niteliktedir. Bu nedenle Huxley, evrensel evrim yasasının insanın iyi ve kötü eğilimlerini açıklamakta başarılı olsa bile, niçin iyi olanın kötü olana göre tercih edilebilir olduğunu açıklamakta yeterli olmadığını savunur.⁵⁶

Huxley ahlakın evrimleştiği düşüncesinde başka bir hata daha olduğunu söyler. Evrime göre bitkiler ve hayvanlar dünyasında canlılar, yaşam için mücadele ederler ve en uygun olanın hayatta kalması sonucunda organizasyon bakımından mükemmelleşirler. Bu anlamda evrimi toplumlardaki insanların da mükemmel hale geldikleri süreç olarak düşünmek gerekir. Fakat burada yaşam mücadelesinden başarılı çıkan “en uygun” terimi, toplumsal açıdan insan için hangi anlama gelecektir? Çünkü en uygun olan, toplumsal açıdan “en iyi” olana karşılıktır ki bu da ahlaki bir anlamı çağırır. Hâlbuki evrime göre diğer canlılar gibi insan toplumunda da beklenen durum, var olma mücadelesinin koşullara uyum sağlayanları koruması ve uyum sağlayamayanları ortadan kaldırmasıdır. Buna göre en güçlü olan ve en bencil olan var olma mücadelesinde başarılı çıkmalı ve daha zayıf ezme eğiliminde olmalıdır. Fakat bu süreçle geliştiği ileri sürülen medeni bir toplumda ortaya çıkan sonuç, en güçlülerin hayatta kalması değil, ahlaki açıdan en iyilerin hayatta kalmasıdır. Dolayısıyla bundan hareketle Huxley, “ahlaki olarak en iyi olanı yapmak –bizim iyilik veya erdem olarak adlandırdığımız şey- evrensel var olma mücadelesinde başarıya götüren şeylere her bakımdan zıttır” der.⁵⁷

7. Ahlakın Evrimine Felsefi İtirazlar

İnsanın evrimi konusunda ahlak filozoflarının bakış açıları ise tamamen farklıdır. John Stuart Mill ahlak hakkında çıkış noktası olarak Jeremy Bentham’ın faydacılığını alır. Bentham, doğanın insanı ne yapıp ne yapmayacağını belirleyen iki efendinin kontrolü altına verdiğini söylemiştir ki, bu iki efendi acı ve zevktir.⁵⁸ Bentham’ı takip eden Mill de “faydacılık veya en büyük mutluluk prensibini” insan ahlakının kaynağı olarak kabul eder. Bu prensibe göre “davranışlar, mutluluğu artırmaya yönelik oldukları oranda doğrudur, mutluluğun tersini meydana getirmeye yönelik oldukları oranda yanlıştır.”⁵⁹ Bu noktada ahlakta doğru veya yanlışın bir kriteri olarak zevk veya acı gibi terimlere başvurulması, her zaman hazcılıkla ve bu anlamda insanı hayvanlarla eş tutmakla suçlanmıştır. Mill, Epikür’den beri yapıldığı üzere suçlamaya karşı ruhsal hazların bedensel hazlardan nitelikçe daha üstün olduğu tespitiyle karşı çıkar.⁶⁰ Çünkü ruhsal zevkler

⁵⁶ Thomas Henry Huxley, *Evolution and Ethics*, Macmillan and Co., New York, 1893, s. 31.

⁵⁷ Huxley, *age*, s. 33.

⁵⁸ Jeremy Bentham, *An Introduction to The Principles of Morals and Legislation*, T. Payne, London, 1780, s. i-ii.

⁵⁹ John Stuart Mill, *Utilitarianism*, Parker Son and Bourn, London, 1863, s. 9.

⁶⁰ Mill, *age*, s. 11.

hayvanlardan farklı olarak sadece insana aittir. Bu nedenle neredeyse hiçbir insan, bir hayvanın alabileceği zevklerinin tamamının kendisine vaat edilmesi karşılığında aşağı hayvanlardan birine dönüşmeye razı olmaz.⁶¹ Bu doğrultuda Mill'in insanın bir tür hayvan olarak görülmesine karşı olduğu anlaşılabilir.

Bir ahlak filozofu olarak Henry Sidgwick de ahlak yetisinin kökenini araştırmayı gereksiz bulur. Ona göre bunun nedeni "insanda çeşitli durumlar altında neyin doğru ya da yapılmasının makul olduğunu söyleyen bir şeyin bulunduğu ve bunun bilinebilir olduğudur."⁶² Çünkü ahlak, çoğu insanın bir davranışın doğruluğu hakkında sahip olduğu apaçık bir biliftir. Bu ahlaki biliş, bir kimsenin yapmaya niyetlendiği davranışla ilgili olan bir tür emir ve buyruktur.⁶³ Bu durum ise özgürlük bilincini gerektirir. Çünkü "neyi yapmalıyım" sorusundaki "meli" ifadesi benim gücümde bulunan bir davranış ifade eder. Bu nedenle özgür olduğumuzu var saymak için yeterlidir.⁶⁴

Genelde evrimciler, ahlak için nihai bir temel olarak doğaya uygunluğu savunurlar. Buna göre doğaya uygun olmak, davranışlarını fiziksel ve psikolojik varlık şartlarına göre iyi uyarlamaktır.⁶⁵ Bununla birlikte doğaya uygun olmayı doğru davranışın nihai bir prensibi olarak kabul etmek için en azından değişmez bir temele ihtiyaç vardır. Sidgwick burada en azından dünyada empirik olarak ortada olan belirli bir tasarıma ihtiyaç olduğunu ifade eder. Ona göre evrimin dediği gibi doğada biz bir amaç veya tasarım bulamıyorsak ya da doğanın karmaşık yapıları uzun rast gele değişimlerin bir sonucu ise, bundan bizim ödevin koşulsuz kurallarının kaynağı olacak bir ahlakı türetebilmemiz mümkün olmaz. Evrimciler, insanın dürtüleri, fiziksel yapısı veya sosyal ilişkilerini ortaya çıkarmakla yaşamak için uygun olan kuralları belirleyebilmeyi iddia etmektedirler. Fakat burada "olması gereken şeyi, olan'dan üretmeye çalışan her teşebbüs açık bir şekilde hatalı olur." Örneğin doğal olarak insan güdüler ve dürtüler sistemi olarak tanımlanırsa, bir güdünün de doğal olduğunu söyleyebilirsiniz. Fakat pratik söz konusu olduğunda bu, bizi, doğayı takip etmekle yükümlü kılmaz. Çünkü güdüler çatıştığında bir ödev olarak neyi yapmanız gerektiği sorusu sorulmaz hale gelir. Dolayısıyla kısaca insan doğasının eğilimlerini veya dürtülerinin hangi şartlara uygun olarak ortaya çıktığını açıklamanız, insanın pratikte ne yapması gerektiğini bildirmez. Ayrıca Sidgwick burada aklın doğal olduğu söylendikten sonra aklın emrettiği şeyin doğaya uygun olduğunu çıkarsamanın kısır döngü olduğunu ileri sürer. Ona göre "takip etmemiz gereken doğa, eğer ona yol gösterecekse bizim pratik aklımızdan ayrılmalıdır."⁶⁶ Bunun anlamı kendisine uyulması istenen şey ile ona uymayı isteyen şeyin aynı yetimiz olamayacağıdır.

⁶¹ Mill, *age.*, s. 12.

⁶² Henry Sidgwick, *The Methods of Ethics*, Macmillan and co., London, 1907, s. v.

⁶³ Sidgwick, *age.*, s. 77.

⁶⁴ Sidgwick, *age.*, s. 78.

⁶⁵ Sidgwick, *age.*, s. 80.

⁶⁶ Sidgwick, *age.*, s. 81.

Yine Sidgwick evrimin yaşamı tedrici ve sürekli değişim gösteren bir süreç olarak kabul etmesi durumunda ahlak için değişmez prensipler öngörmesinin doğru olmayacağını ileri sürer. Ona göre evrim sadece bir eskiden yeniye doğru değişim değil bilakis özellikler bakımından daha belirsiz olandan daha belirli olana doğru bir süreç ise, bu özellikleri nihai iyi olarak almak tamamen saçma olacaktır. Çünkü evrim var oldukça davranış için iyi kriteri nihai sayılmaz. Bu nedenle Sidgwick “olması gerekenin olandan daha iyi olacağını ümit edebiliriz, fakat olması gerekeni kesinlikle olacak olanla kısaca bir tutmak için daha başka bir neden var görünmez” der. Dolayısıyla ona göre doğal olarak nitelendirilen hiçbir tanımlama bağımsız ahlakın ilk prensibini oluşturmaya yetmez.⁶⁷

George Edward Moore da evrimin bize ulaşılması mümkün şeyleri veya buna ulaşmanın araçlarının ne olduğunu bildirebileceğini, fakat davranışlarımızın hangi sonuçlarının en iyi olduğunu bize bildirmekte yardımcı olmayacağını savunur. Kısacası, evrim ileride davranışların ne yönde gelişebileceğini söyleyebilir ise de, bu onların sonuçlarının en iyi nitelmesini almalarını garanti etmez. Moore evrimci ahlakın içine düştüğü temel yanlışın burada yattığını tespit eder. Evrimci ahlak “evrimin yönünü takip etmeliyiz, çünkü basitçe bu evrimin yönüdür” demektedir. Bunun nedeni evrimci ahlaka göre doğa kuvvetlerinin lehine çalışıyor olduğu tarafın, doğru taraf olduğu şeklinde bir varsayımdır. Fakat Moore bu varsayımın, göstermeye çalıştığı basit bir yanlış olduğunu savunur. Bu yanlış, ona göre, iyinin doğanın lehine çalıştığı taraf olduğu anlamına gelen yanlış inanç üzerine kurulmaktadır. Burada Moore’un tespit ettiği ikinci yanlış inanç da evrimin doğanın lehine çalıştığı tarafta olduğudur. Çünkü gerçekten evrim, doğanın lehine çalıştığı tarafta mıdır? Hâlbuki özellikle Spencer tarafından kabul edilen anlamında evrim daha yükseğe doğru bir gelişmeyle, sadece geçicilik veya tarihsellik içerir. Yani canlılar geçmişte evrimleştiği gibi gelecekte de evrimleşmeye devam edecektir. O halde evrim bize yerçekimi gibi yasa gibi değişmez bir yasa veremeyecektir.⁶⁸ Sonuçta Moore bu iki inancın yanlış olduğu açıkça görülürse evrimin ahlak hakkında söyleyebilecek çok az şeyi olacağını söyler.⁶⁹

8. Evrimsel Ahlakı Yeniden Temellendirme Çabaları

Darwin’den sonra, ahlaki davranışların bir topluluk içinde doğal seçimle evrimleşmesinde tespit edilen zorluk, kendisinden sonraki evrimciler için çözülmesi gereken bir problem olmuştur. Çünkü bencil ve diğerkâm bireylerden oluşan bir topluluğun doğal seçimle kısa zamanda benciller tarafından ele geçirilmesi beklenir. W. D. Hamilton bu sorunun çözümü için ebeveyn bakımındaki fedakârlık davranışlarının daha çok yavruya sahip olmayı sağlamasından hareketle bir açıklama geliştirir. Çünkü bir birey kendi yaşam kalımı için harcadığından çok yeni doğmuş

⁶⁷ Sidgwick, *age.*, s. 83.

⁶⁸ George Edward Moore, *Principia Ethica*, Cambridge University Press, London, 1922, s. 56.

⁶⁹ Moore, *age.*, s. 58.

yavrularının bakımı için harcamakla daha çok yetişkin yavru bırakır. Sahibinde ebeveyn bakımına neden olan gen de gelecek nesillerde rakiplerine göre daha çok kopyaya sahip olur. Doğal seçim karşısında bu geni taşıyan bireyler avantaj kazanır.⁷⁰ Böylece bir toplulukta ebeveyn fedakârlıklarının yayılması ve korunması açıklanabilir. Bu durumu Hamilton her sosyal davranışa neden olan genin toplulukta yayılmasını açıklayan matematiksel bir model haline getirir. Ona göre bir türün sosyal davranışlarının, bireyin yakınlık katsayısına göre komşularına değer verdiği durumlarda evrimleşmesi beklenebilir.⁷¹ Buradaki yakınlık katsayısı, bireyin kendisine genetik olarak akrabalık oranının büyüklüğünü ifade eder. Buna göre yakın akrabalara gösterilen sosyal davranışlar grup içinde bu davranışların sahiplerinin artmasını sağladığı için evrimleşme gösterir.

George C. Williams bir topluluk içinde ahlaki davranışın ortaya çıkmasını şöyle açıklar: Diyelim ki yaşadığınız çevrede bir X kişisi nezaket sahibi ve Y kişisi ise güvenilmez bir imaj sahibi olsun. Toplumsal yaşam çevremizdeki insanları yakından bu şekilde tanımlamaya dayanır. Eğer Bay X yaralanır veya hastalanırsa komşuları tarafından yiyecek bakımıyla korunabilir. Böyle bir yardım aldığımda Bay X ise kendisine yardım edeni unutmayacaktır ve bir gün ona yine iyilikle karşılık verecektir. Williams buradaki başkasına yardım etmenin, eğer doğal seçim tarafından korunacaksa, karşılıklı olması gerektiğini savunur.⁷² Buna göre daha sonra karşılık görme ihtimalinin yeterince doğrulanabileceği durumlar için kendini feda etme davranışı sergilenebilir. Doğal seçim yavruları için kendini feda etmeye istekli olan bireylerin üretimini hızlandırabilir. Fakat kendini arkadaşları için feda edenleri doğal seçim korumayacaktır.⁷³

Edward Oswald Wilson da bireysel seçimle genlerin aktarımını ahlaki açıklamak için kullanır. Ona göre evrimsel süreçte canlıların yaşamlarının amacı genlerini çoğaltmalarıdır. Çünkü kalıcı olan genlerdir ve bedenler genlerin geçici taşıyıcı araçları olarak hizmet eder. Dolayısıyla her canlı, türü oluşturan genlerin bir alt takımının eşsiz ve rast gele bir karışımıdır. Canlılar dünyasında süren doğal seçim işte bu gen kombinasyonlarının çevreye uyumlu olanlarını seçerken, uyumsuz olanlarını eler. Her nesilde üretilen üreme hücreleri sayesinde yaşam savaşında kazanan gen takımı kendini gelecek nesillere aktarır. “Eğer diğerkâmlığa neden olan genler ortak atadan dolayı iki canlı tarafından paylaşılırsa ve bir canlı tarafından yapılan diğerkâm davranış eğer bu genlerin gelecek nesillere birleşik aktarımını artırır, diğerkâmlığa eğilim gen havuzunda yayılacaktır.”⁷⁴ Bunun anlamı, akraba seçimiyle canlılarda

⁷⁰ W. D. Hamilton, “The Genetical Evolution of Social Behavior I”, *Journal of Theoretical Biology*, 1964, No: 7, s. 1.

⁷¹ W. D. Hamilton, “The Genetical Evolution of Social Behavior II”, *Journal of Theoretical Biology*, 1964, No: 7, s. 19.

⁷² George C. Williams, *Adaptation and Natural Selection*, Princeton University Press, New Jersey, 1996, s. 93-4.

⁷³ Williams, *age.*, s. 94-5.

⁷⁴ Edward O. Wilson, *Sociobiology, The New Synthesis*, Harvard University Press, Massachusetts, 1975, s. 3-4.

diğerkâm davranışı meydana getiren genlerin kendilerini kısa zamanda çoğaltmayı başaracağıdır. Wilson bu açıklamayı "ahlakın genetik evrimi" olarak adlandırır.⁷⁵

Örneğin bal arıları, kovana bir işgalci saldırdığında savunmak için iğnelerini kullanır. Düşmana batırdığı iğne, bal arısının vücudundan ayrılır ve bal arısı bunu hayatıyla öder. Çünkü iğneye bağlı olan bal arısının iç organları iğneyle birlikte bırakılır. Bal arısı için düşmanını öldürmesinin maliyeti kendi canını vermesidir. Burada canlılarda ortak olarak görülen kendini feda etme davranışını açıklamak için Wilson, gerekli güdünün tanrısal veya başka aşkın bir akıl tarafından belirlenmediği sonucunu çıkarır.⁷⁶ Çünkü kendini feda eden bal arısının kovanda geri kalan kraliçe ve diğer kardeşlerinin yaşamlarının ve üremelerinin devamlılığını kurtarmasının onlarla akrabalığından dolayı aslında kendi genlerinin kurtulmasına hizmet ediyor olması, onun diğerkâmlığını açıklar.⁷⁷ Bu açıklama insan ahlakı için de geçerlidir. Bizim birbirimize duyduğumuz diğerkâmlık duygusu ya da davranışı, binlerce yıllık nesiller boyunca süregelen akrabaların korunması ile kalıtsal hale gelen genlerden kaynaklanır.⁷⁸ Bu nedenle Wilson'a göre ahlakın başka hiçbir kanıtlanabilir nihai fonksiyonu yoktur."⁷⁹

Bu doğrultuda Richard Dawkins de canlıların diğerkâmlık davranışlarını genlerin bencilliğinin sonucu olarak açıklar. Ona göre bencillik her genin, kendisinin kopyalanması için çalışmasıdır. Genlerin kendilerini kopyalama amacına ulaşmanın yolu, kimi zaman diğer kopyalarının hayatta kalması ve üremesi için kendilerini feda etmelerinden geçer.⁸⁰ Yani bizim diğerkâmlık olarak gördüğümüz davranışlar, aslında genlerin yine kendilerini çoğaltma çabası yani bencilliğinden başka bir şey değildir. Bunun için diğerkâmlık davranışı da özellikle yakın akrabalara yöneltilir. Dolayısıyla bencillik doğal seçimden beklenilmesi gereken bir sonuçtur. Çünkü doğal seçilimin nasıl çalıştığına bakılırsa, onun sonucu olan bir canlının ve davranışın bencil olması gerektiği çok kolay çıkarılabilir. Bu nedenle insanların, babunların ve diğer canlıların davranışlarına bakarsak onların bencil olduğunu görmemiz gerekir.⁸¹

Bununla birlikte Dawkins evrim üzerine kurulan bir ahlakı savunmaz. Doğanın nasıl olduğundan, davranışlarımızın nasıl olması gerektiğinin türetilmesine karşı çıkar ve olan duruma karşı olması gerekeni savunur. Ona göre genlerin bencilliği ile şekillenen bir toplum yaşamak için kötü olsa bile bizim diğerkâm olmamız gerekir. Doğanın veya evrimin nasıl çalıştığını anlarsak bunu değiştirebilme imkânımız olabilir. Çünkü genetik olarak miras alınan özelliklerin değişmez ve sabit olduğu şeklindeki genetik

⁷⁵ Wilson, *age.*, s. 563.

⁷⁶ Edward O. Wilson, *On Human Nature*, Harvard University Press, Massachusetts, 1978, s. 152.

⁷⁷ Wilson, *age.*, s. 153.

⁷⁸ Wilson, *age.*, s. 155.

⁷⁹ Wilson, *age.*, s. 167.

⁸⁰ Dawkins, *The Selfish Gene*, Oxford University Press, Oxford, 2006, s. 88.

⁸¹ Dawkins, *age.*, s. 4.

determinizm düşüncesi bir yanılgıdır. “Genlerimiz bizi bencil olmaya yöneltebilir, fakat biz hayatımız boyunca onlara zorunlu olarak boyun eğmeye mecbur değiliz.”⁸² Bu tespit genetik veya evrimsel olarak yatkın olduğumuz davranış biçimini değerlendirecek özgürlüğe sahip olduğumuz anlamına gelir ki, ahlak da bu özgürlüğü şart koşar. Bunun anlamı, ahlakın genlere veya evrime indirgenemeyecek bir aşkınlığa sahip olduğudur.

9. Sonuç

Darwin tarafından ortaya konulduğu üzere evrim teorisi, biyolojik dünyada gördüğümüz türsel yapıların yaşam mücadelesinde çevreye uyumlu olan küçük değişimleri koruyan doğal seçimle oluştuğunu ileri sürer. Fakat doğal seçilimin gücü sadece biyolojik yapıların tasarımı ile sınırlı değildir. Çünkü biyolojik yapılar, fonksiyonlarıyla yaşam mücadelesine katılır. Buna göre evrim teorisi biyolojik yapılar kadar onlara ait olan davranışların da doğal seçimle oluştuğu fikrini içerir.

Evrim teorisinin insana uygulanmasının sonucu ise hem biyolojik yapısının hem de davranışlarının ara aşamalarla ortak bir ataya geri gidecek şekilde daha alt türlerden doğal seçimle evrimleşerek oluştuğudur. Çünkü aşamalı olarak artan zihin ve ahlaki yetiler, canlı türlerine yaşam mücadelesinde her zaman artı bir avantaj sağlar. Bu açıklamaya göre zihinsel ve ahlaki bakımdan küçük gelişmeler insan ile insansı maymun türleri arasındaki boşluğu doldurur. Bunun ötesinde evrim, doğal seçilimin ahlaki davranışları doğal çevreden sosyal çevreye doğru en iyi uyum sağlamış hale getireceğini iddia eder. Buna göre evrim süreci, gelecekte daha ahlaki açıdan daha iyi olan bireyleri ortaya çıkaracaktır. Bu, kanaatimizce, evrim teorisinin ahlaki açıdan daha iyi bir gelecek dünya ütopyası olarak adlandırılabilir.

Bununla birlikte her ne kadar insanla diğer insansı türler arasında biyolojik açıdan yakın benzerlikler var ise de zihinsel ve ahlaki yetiler söz konusu olduğunda arada derin bir uçurumun bulunduğu şüphe götürmez. Bu derin farklılık, doğal seçilimin zihin ve ahlaki yetileri küçük aşamalar halinde evrimleştirdiği iddiasına bir karşıtlık oluşturur. Bu problem, insanın biyolojik yapısının evrimleştiğini kabul etmekle birlikte zihin ve ahlakta yaratılışçılığı kabul etmeye kapı açar. Dolayısıyla insanın bedensel yapısının evrimleştiğini kabul edenler için bile zihin ve ahlaki yönünün bedenden ayrı olarak yaratılışını savunmak mümkün görünmektedir.

Aynı şekilde ahlakın evrimleştiğinin kanıtı olarak gösterilen vahşi insandan medeni insana doğru bir gelişmişlik olduğu iddiasının geçerliliği de şüphe götürür. Çünkü vahşi olsun medeni olsun insanların benzer ahlaki özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla ahlakın insan türü içinde bile bir evrim gösterdiği iddiası tartışılabilir. Bu nedenle doğal seçilimin insan davranışlarının sosyal çevreye uyumunu artırarak gelecekte ahlak bakımından daha iyi bir dünya yaratacağı ütopyasının gerçeğe uygunluğu da itiraza açıktır. Evrim basamağında daha ileride olduğu

⁸² Dawkins, *age*, s. 3.

düşünülen medeni insan, vahşi insandan ahlak bakımından daha iyi bir dünya yaratmamıştır. Batı medeniyetinin Amerika kıtasını keşfinden sonra bölgeye ve sanayi devrimi sonrasında dünyanın geri kalanına yönelik sömürgeleştirme ve köleleştirme hareketleri ahlak bakımından daha ileride olmadıklarına yeterli bir kanıttır. Huxley'nin tespitine göre bu olguların gösterdiği şey ise evrimin ahlaki iyilikleri artırmadığı gibi kötülükleri de azaltmadığıdır. Yani evrimde başkasının malına veya canına saygı gibi erdemler kadar, hırsızlık ve cinayet gibi kötülükler birlikte var olmaktadır. Bu durumda evrimin sadece iyi davranışların gelişmesi olarak ahlakın ortaya çıkışını açıkladığı düşünülemez.

Bu sorunlara rağmen Darwin tarafından doğal seçilimin, aralarında yardımlaşma ve diğerkâm davranışların geliştiği toplulukların hayatta kalmasını desteklediği ve böylece ahlaki davranışların evrimine neden olduğu varsayılır. Çünkü diğerkâm bireylerden oluşan bir topluluğun bencil bireylerden oluşan topluluğa galip gelmesi yüksek ihtimalli bir durumdur. Bununla birlikte topluluklar arasındaki mücadelede diğerkâm bireylerin yaşamlarını daha çok feda etmeleri, kendileri için hayatta kalma ve üremede dezavantaj oluşturur. Diğer bir deyişle, topluluklar arası mücadele diğerkâm bireylerin hızla yok olmalarını sağlar. Bu durumda topluluklar arası mücadelenin, diğerkâm bireylerin hayatta kalması ve üremesini destekleme yoluyla ahlakı ortaya çıkarabileceği varsayımı sorunludur.

Ayrıca topluluk içinde diğerkâm değil bencil bireylerin daha çok hayatta kalma ve üreme avantajına sahip olmaları beklenir. Çünkü bencillik canlının yaşama ve üreme şansını artırır. Diğerkâmlık ise kendini feda etmeyi gerektirir ki hem yaşama hem de üreme şansını azaltır. Dolayısıyla evrimin ürettiği davranış biçiminin, ahlaki iyilikleri değil kötülükleri artırma yönünde olduğu sonucu çıkar. Bu ise ahlakın evrimleştiği iddiasıyla çelişki oluşturur. Darwin de bu sorunu görmüş, fakat topluluk içinde doğal seçilimin diğerkâm davranışları desteklemesi için karşılıklılık prensibini ve bir takım sosyal faydaların elde edilmesini önermiştir. Darwin sonrasında ortaya çıkan çözüm önerisi ise grup içinde ahlaki davranışların genlerin seçilimiyle aktarıldığını savunur. Örneğin diğerkâmlık davranışı, bu davranışa neden olan genin ortak olduğu akrabalara karşı yapıldığında kendisini feda etse de kopyalarının kurtulmasına neden olduğu için çoğalmaya devam eder. Bunun sonucu ise diğerkâmlığın ve ahlaki davranışların, kendilerine neden olan genlerin kopyalarını taşıyan akrabalarına doğal seçimde avantaj kazandırdığı için evrimleştiğidir ki bu, ahlakın akrabalar arasında veya akraba bir grup içinde geçerli olması demektir. Ahlakı ortak genleri paylaşan akraba grup veya topluluk içinde geçerli görmek ise, ahlaki görelilik demektir. Bu ise evrensel bir ahlakı ortadan kaldırmak anlamına gelir. Buna göre insanın hiçbir akrabalığı olmayan ve dahası karşılığını alabilmesinin mümkün olmadığını bildiği yabancılara karşı ahlaklı olması, açıklamasız kalır. Dahası buna göre hiçbir toplumun diğer bir toplumu ahlaken yargılayamayacağı gibi, ondan ahlaka uymasını bekleyemeyeceği sonucu çıkar. Hâlbuki gerçeğin bu durumun aksine olması, tüm insanların üzerinde anlaştıkları evrensel ahlak ilkelerinin varlığını gösterir.

Ahlak felsefi açıdan insanı hayvanlardan farklı kılan evrensel bir davranış normudur. Evrim ise hayvanlardan insana değin içgüdülerin ve davranışların çevre şartlarına göre yaşamı ve üremeyi sürdürmek için doğal seçimle nasıl şekillendiğini açıklar. Bu ayırımı göre ahlak, sırf hayvansal içgüdülerimizin tetiklediği davranış biçimlerine indirgenemez. Evrimi, ahlakın temeli olarak koymak indirgemeci bir yaklaşım olur ve olgudan değer üretme hatasını içerir. Yani evrimci ahlak, insanın yaşam ve üreme mücadelesine göre uyum sağlayan içgüdülerinden ve davranışlarından, olması gereken veya yapması gereken davranış normlarını türetmek anlamına gelir. Bu durum otomobiller için üretim mekanizmasının sağladığı hız sınırının, trafik için norm olarak kabul edilmesindeki hataya benzetilebilir. Hâlbuki bir otomobile yapabileceği hız yeteneğini veren üretim mekanizması ile ona hız limiti koyan yasa aynı değildir. Aynı şekilde bizim biyolojik yapımızı ve davranışlarımızı doğal ve sosyal çevreye uyumla şekillendiren doğal seçim, nasıl davranmamız gerektiğini söyleyen ahlak yasasının kaynağı olamaz. Buna göre diyebiliriz ki, evrim ne yapmaya eğilimli olduğumuzu açıklar, ahlak ise ne yapmamız gerektiğini emreder.

Bu doğrultuda evrimi ahlakın temeli olarak ortaya koymak, zamanla değişen bir görelilik anlamına gelir. Evrim sürekli rastgele bir değişim demektir. Çünkü evrim canlının çevre şartlarına uyum sağlama süreciyle oluşur ve canlı yapılar ile çevre şartlarındaki değişimler önceden bilinemez. Bu durum evrimin yönünün de önceden bilinemezliği anlamına gelir. Dolayısıyla canlılardaki ve çevre şartlarındaki rastgelelik gösteren değişimlerin doğal seçimle ortaya çıkan karşılıklı uyumu, kalıcı değildir. Bu nedenle evrimin geçici ürünleri olan canlı yapılar kadar davranış biçimleri de ahlaki norm oluşturamaz. Yani evrim, değişmez ve nesnel ahlaki bir davranış vermez. Dolayısıyla daha çok evrimleşmiş olmak daha iyi olmanın kriteri olmaz. Moore tarafından tespit edildiği gibi natüralist yanılğı, evrimin ilerlediği yönün iynin bulunduğu yön olduğunu varsayar. Hâlbuki evrim ne kadar ilerlerse ilerlesin, biz yine evrimden bağımsız ahlaki normlara sahip olmaya devam ederiz.

Evrimin insan davranışlarındaki iyilik veya kötülüğe yönelimin nedenlerini açıkladığı kabul edilse bile, bir insanın kötülük yerine iyiliği tercih etmesini açıkladığı düşünülemez. Çünkü ahlak, iyilik ve kötülüğü tercih etmek için davranışsal özgürlüğü şart koşar. Bunun anlamı birbirinden ahlaki nitelikçe farklı iki davranışı yapabilecek olmaktır. Hâlbuki evrim, insanın mevcut davranışlarının yaşama ve üreme mücadelesinde doğal ve sosyal çevreye uyum sağlamış olması nedeniyle başka türlü değil de böyle olduğunu söyler. Çünkü doğal seçim, çevreye uyum sağlamayan diğer davranışları eleyerek çalışır. Dolayısıyla evrimde doğal seçim davranışları ahlak bakımından iyi olması kriterine göre seçmez, aksine çevreye uyum sağlayan davranış seçilir. Bu durumda bizim doğal seçimden farklı davranışların ortaya çıkmasını beklememiz mümkün değildir. Burada ortaya çıkan davranış biçimi evrimsel bir determinizmin ürünü olarak tanımlanabilir. Aynı şekilde doğal seçimde seçilen davranışların genlere dayandırılması da genetik determinizm anlamına gelir ki, tüm mevcut davranışların genler tarafından belirlendiği varsayılır. Buna göre hem

evrimsel hem de genetik determinizm, ahlak kadar onun temel şartı olan özgürlük bilincimize de karşı sorun yaratır.

Dahası, Dawkins gibi, doğada evrimin ortaya çıkardığı davranışları ahlaken yargılayabiliriz ve çoğu zaman ahlaki yönden olumsuz bulabiliriz. Örneğin evrimin doğa veya sosyal çevrede kötülük olgusunu desteklediğini düşünebiliriz. Hâlbuki eğer ahlak bilincimiz evrimin ürünü ise evrimde ortaya çıkan davranış biçimine uygun bulması beklenir. Fakat ahlak bilincimiz veya değer yargımız evrimsel davranışı yargıladığında ve doğru bulmadığında ise doğada evrimsel olan davranışa aşkınlığını ortaya koyar. Bu durum bizim ahlak bilincimizin doğal veya evrimsel olandan aşkın bir kaynağa dayandığını ima eder.

KAYNAKÇA

- Bagehot, Walter. *Physics and Politics*, Cosimo Inc., New York, 2007.
- Bentham, Jeremy. *An Introduction to The Principles of Morals and Legislation*, T. Payne, London, 1780.
- Clifford, William Kingdon. *Lectures and Essays*, Macmillan and Co., London, 1879.
- Darwin, Charles. *On The Origin of Species By Means of Natural Selection*, John Murray, London, 1859.
- Darwin, Charles. *The Descent of Man and Selection In Relation to Sex*, D. Appleton and Company, New York, 1871.
- Dawkins, Richard. *The Selfish Gene*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Galton, Francis. "Hereditary Talent and Character", *Macmillan's Magazine*, 12, 1865.
- Hamilton, W. D. "The Genetical Evolution of Social Behavior I", *Journal of Theoretical Biology*, 1964, No: 7.
- Hamilton, W. D. "The Genetical Evolution of Social Behavior II", *Journal of Theoretical Biology*, 1964, No: 7.
- Heckel, Ernst. *The History of Creation*, D. Appleton and Company, New York, 1887, c. 2.
- Huxley, Thomas Henry. "On The Zoological Relations of Man with The Lower Animals", *The Natural History Review*, Williams and Norgate, London, 1861.
- Huxley, Thomas Henry. *Evidence As to Man's Place in Nature*, D. Appleton and Company, New York, 1863.
- Huxley, Thomas Henry. *Evolution and Ethics*, Macmillan and Co., New York, 1893.
- Kant, Immanuel. *Critique of Practical Reason*, çev. Werner S. Pluhar, Hackett Publishing Comp., Indianapolis, 2002.
- Lyell, Sir Charles. *The Geological Evidences of The Antiquity of Man*, John Murray, London, 1863.
- Moore, George Edward. *Principia Ethica*, Cambridge University Press, London, 1922.
- Sidgwick, Henry. *The Methods of Ethics*, Macmillan and co., London, 1907.
- Sidgwick, Henry. *Social Statics or The Conditions Essential to Human Happiness*, John Chapman, London, 1850.
- Herbert Spencer, *The Principles of Ethics*, D. Appleton and Company, New York, 1896, c. 1.
- Mill, John Stuart. *Utilitarianism*, Parker Son and Bourn, London, 1863.
- Stephen, Leslie. *The Science of Ethics*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1907.
- Wallace, Alfred Russel. "The Origin of Human Races and The Antiquity of Man Deduced from The Theory of Natural Selection", *The Journal Of The Antropological Society*, 1864.
- Wallace, Alfred Russel. *Contributions to The Theory of Natural Selection*, Macmillan and Co., 1871.
- Wallace, Alfred Russel. *Darwinism*, Macmillan and Co., London, 1889.

Fatih ÖZGÖKMAN

- Wallace, Alfred Russel. *Social Environment and Moral Progress*, Cassell and Company, London, 1913.
- Williams, George C. *Adaptation and Natural Selection*, Princeton University Press, New Jersey, 1996.
- Wilson, Edward O. *On Human Nature*, Harvard University Press, Massachusetts, 1978.
- Wilson, Edward O. *Sociobiology, The New Synthesis*, Harvard University Press, Massachusetts, 1975.
- Wollstone, A. F. R. *Life of Alfred Newton*, John Murray, London, 1921.

